

*una caritate,
una regula,
similibusque
vivamus moribus*

*Liturgia est culmen
ad quod actio Ecclesiae tendit
et simul fons unde
omnis eius virtus emanat.*

SECRETARIUS LITURGIÆ
Ordinis Cisterciensis

Stift Heiligenkreuz, Boże Narodzenie 2015

Okólnik liturgiczny 2015-1

Drodzy współbracia!

Przeżywamy obecnie rok 2015. Dokładnie 900 lat temu powstały oba pierwsze opactwa w Morimond i Clairvaux. Oba opactwa miały szczególne znaczenie dla naszego zakonu. W obu tych jubileuszach świętuje cały nasz zakon, gdyż większość naszych klasztorów zawdzięcza swoje istnienie obu opactwom.

Dziś po raz pierwszy przypada mi w udziale zwracać się do wszystkich braci cystersów i sióstr cysterek, pisząc liturgiczny okólnik dla całego zakonu. Pełny wdzięczności chciałbym przypomnieć osobę, która do niedawna prowadziła Sekretariat ds. Liturgii naszego zakonu i napisała wiele okólników. Tą osobą jest o. Alberich Altermatt z Opactwa Hauterive. Przez wiele dziesięcioleci miał ów ojciec niewyobrażalny wkład w prace liturgiczne naszego zakonu. Będąc prezydentem Komisji Liturgicznej doprowadził w 1998 r. do wydania *Rituale Cisterciense*. Tym samym udało mu się to, czego od Soboru Watykańskiego II nie udało się wielu zakonom. Są to tylko nieliczne przykłady działalności o. Albericha, któremu wiele zawdzięczamy. W minionym roku miałem wielką przyjemność poznać go na kursie formacji monastycznej. Niezapomnianym przeżyciem jest ujrzeć błysk w jego oczach, gdy zaczyna mówić o liturgii.

Sekretariat ds. Liturgii

Kapituła generalna naszego zakonu zdecydowała w tym roku, że Sekretariat ds. Liturgii zachowa w większości dawne statuty. Zostały one mimo to, nieznacznie skorygowane. W trybie natychmiastowym Sekretariat ds. Liturgii tworzą już nie sekretarz i dwaj asystenci, ale sekretarz, który samodzielnie dobiera sobie współpracowników w całym zakonie. Sekretarz ten jest od teraz wybierany nie przez Synod Zakonu, ale przez Radę Opata Generalnego. Zadaniem sekretarza pozostają niezmiennie:

1. Opracowywanie pytań dotyczących liturgii, które należy przedłożyć kapitule generalnej i synodowi.
2. Pomoc i wsparcie dla naszych klasztorów, jeżeli chodzi o kształtowanie liturgii i umożliwienie klasztorom czynnego wpływu na kształtowanie Liturgii Kościoła i liturgii monastycznej. Będzie się to odbywać głównie poprzez okólniki, które będą wysyłane do wszystkich naszych klasztorów.
3. Troska o coroczne wydawanie *Dyrektorium ds. Nabożeństw w Zakonie Cysterskim*.
4. Dbłość o kształcenie liturgiczne mnichów i mniszek.
5. Tłumaczenie własnych liturgicznych tekstów na różne języki narodowe.
6. Uważna współpraca z wszystkimi kongregacjami naszego zakonu, jak również z instytucjami monastycznymi, przede wszystkim zaś z rodziną cysterską, jeśli chodzi o doradztwo ds. liturgii.
7. Przedłożenie synodowi i kapitule generalnej sprawozdania o działalności i propozycjach Sekretariatu, a jeśli to konieczne, przekazanie ich do aprobacji.

Zadania sekretarza zostały powierzone mojej osobie. W tym miejscu pragnąłbym się krótko przedstawić. Nazywam się o. Coelestin [Celestyn] Nebel. Urodziłem się w 1988 r. niedaleko Wiednia. W 2007 r. wstąpiłem do klasztoru Heiligenkreuz, w 2010 r. rozpocząłem studia z dziedziny leśnictwa, które ukończyłem w 2015 r. W miarę upływu lat przełożeni powierzali mi następujące zadania. Pracowałem w naszym warsztacie litograficznym (oprawa książek i ksiąg liturgicznych oraz ich naprawy), w skryptorium, potem jako zakrystian, jak również w naszej pralni. Nie jestem kapłanem, ani teologiem, lecz w miarę upływu czasu mogłem sobie pozwolić na dość intensywne studia nad praktycznymi aspektami liturgii cysterskiej.

Obecnie moim nowym wyzwaniem w życiu monastycznym jest koordynacja pracy liturgicznej w naszym zakonie i od teraz jestem do dyspozycji całego zakonu, jeśli chodzi o pytania odnośnie liturgii. Nasz zakon składa się z ponad stu klasztorów, istnieje wiele kongregacji. W naszych klasztorach posługujemy się wieloma różnymi językami. Muszę się więc przyznać, że sam nie jestem w stanie sprostać tak wielkiemu zadaniu, a to oznacza, że potrzebna mi jest pomoc. Dlatego chciałbym zaprosić do współpracy wszystkich cystersów, którzy w swoich klasztorach zajmują się liturgią, studiowali liturgię, pracowali lub pracują nad księgami liturgicznymi lub po prostu się liturgią pasjonują.

Jestem osiągalny dla wszystkich chętnych do współpracy, ale i dla wszystkich, którzy mają pytania i wątpliwości dotyczące liturgii:

poczta: Stift Heiligenkreuz, Markgraf-Leopold-Platz 1, 2532 Heiligenkreuz, Austria
e-mail: liturgia@ocist.org
telefon: (kom.) +43 680 44 64 364, (furta klasztorna: +43 2258 8703)

Kapituła generalna 2015

W trakcie kapituły generalnej cały dzień poświęcono tematyce liturgii. Na początku matka Christiane Hansen z Helfty zaprezentowała wyniki ankiety dotyczącej liturgii,

którą można uznać za źródło dokumentujące i ukazujące teraźniejszość liturgii cysterskiej. Należy się jej w tym miejscu serdeczne podziękowanie za wielki trud włożony w ową pracę, której wyniki są bardzo interesujące. Wybrałem z nich 4 punkty i poddałem je szerszej dyskusji:

1. W większości wspólnot w chórze liturgię celebruje od 5 do 10 osób.
2. Język liturgiczny: 75% klasztorów korzysta w chórze z języka narodowego.
3. Schemat psalmów: W zakonie korzysta się obecnie z przynajmniej 9 schematów psalmów, które są najczęściej przemieszane. Najczęściej do modlitwy wykorzystywana jest Rzymska Liturgia Godzin (*Liturgia Horarum*).
4. Księgi: Ponad 25% klasztorów posługuje się własnoręcznie wykonanymi księgami. Wiele wspólnot korzysta ze starych ksiąg liturgicznych z Westmalle, wykorzystując z nich głównie nuty chorałowe.

Mnogość języków narodowych i zróżnicowane schematy psalmów sprawiają, że centralne wydanie ksiąg dla całego zakonu jest trudniejsze. Zatem poszczególne klasztory, kongregacje czy grupy językowe są w tym temacie zdane na własną pracę. Duża część klasztorów nie jest w stanie podjąć takiego zadania, co wymaga od naszego zakonu intensywniejszej współpracy i wymiany wiedzy w tym zakresie. Muszę przyznać, że z całego serca pragnąłbym takiej wspólnej pracy dla dobra całej rodziny cysterskiej. Niestety opactwo cysterskie Westmalle nie wytwarza już ksiąg liturgicznych, a zajmuje się tylko piwowarstwem. Jednakże wszyscy znamy kwalitatywne teksty chorałowe z Westmalle, z których korzysta wiele klasztorów. Od Soboru Watykańskiego II nie udało się niestety naszemu zakonowi wydać ksiąg liturgicznych, które odratowałyby nasz chorał cysterski dla następnego pokolenia liturgicznego. Bardzo bolesne jest stwierdzać fakt, że nie mamy ani wspólnego *Graduale Cisterciense*, ani *Antyfonarium*. Wiele spośród naszych wspólnot postarało się o wypełnienie tej luki poprzez złożenie własnych tekstów liturgicznych dla własnych klasztorów. Znaczna część lub prawie wszystkie hymny, antyfony roku kościelnego z liturgii godzin zostały przepisane i przygotowane komputerowo przez wiele klasztorów m.in. opactwa St. Marienstern (Niemcy), Boulaur (Francja), San Bernardo Chiaravalle (Włochy), Waldsassen (Niemcy), Helfta (Niemcy), Sticna (Słowenia), Hauterive (Szwajcaria), Heiligenkreuz (Austria) i wiele innych, które nie są mi znane. Wszystko to samodzielna wieloletnia praca, bez jakiegokolwiek współpracy. Musimy sobie wyobrazić jak wielka praca została w to zainwestowana. Gdyby udało się wcześniej wspólnie skonsultować, można by oszczędzić sobie wielu lat pracy. Potrzebujemy nowej wymiany, abyśmy wspólnie spożytkowali nasze zdolności, aby wnieść owoce pracy dla całego zakonu. Także klasztory posługujące się na co dzień językiem narodowym potrzebują takiej współpracy, aby cała rodzina cysterska mogła korzystać z takiej pracy.

Kapituła generalna rozpoznała ową nagłą potrzebę i wyraziła aprobatę wobec stworzenia *Thasaurus liturgiae* (Tezaurusu liturgicznego). Ma on przyjąć postać platformy internetowej, która powinna być wykorzystywana przez wszystkich członków zakonu. Platforma umożliwi oglądanie i pobieranie plików z tekstami liturgicznymi. Tamże będzie funkcjonowało forum liturgiczne, gdzie będzie można zadawać pytania

dotyczące liturgii i wspólnie przedyskutować omawiane kwestie. Podjąłem już pierwsze kroki, które umożliwią szybkie powstanie takiego teaurusu. Bliższe informacje będą udzielone w najbliższym czasie.

W następnej kolejności kapituła generalna umożliwiła nowe wydanie *Usus Cistercienses*. Ostatni taki zbiór tradycji cysterskich (owa tradycja ma swoje korzenie już w średniowieczu) wydano w 1955 roku w Casaemari. Owa publikacja ma odpowiadać współczesnym normom liturgicznym i służyć klasztorom jako pomoc orientacyjna. Już teraz jestem wdzięczny za wszelkie pomysły i współpracę w tej dziedzinie.

Opat generalny podkreślił w dyskusji na temat liturgii dwie kwestie, które chciałbym tu opisać. Po pierwsze wyraził on swoje zrozumienie wobec klasztorów, które częściowo lub w całości świętują swoją liturgię po łacinie, przy czym wskazał na to, aby w tych klasztorach mnisi i mniszki mogli dobrze nauczyć się łaciny. Po drugie opat generalny pochwalił praktykę wielu klasztorów, które praktykują tercję, sekstę i nonę oraz nie ograniczają się do krótkich chórów. Przy czym zależy mu na tym, aby w miarę możliwości starać modlić się w ich kanonicznych czasach. Jeżeli mają być one jednak połączone, powinno się śpiewać do każdej z części odpowiedni hymn tzn. jeśli tercja i seksta są odmawiane o godz. 12, należy modlić się hymnem z seksty, a nie z tercji.

Pytania poszczególnych klasztorów

Pomimo krótkiego czasu sprawowania przeze mnie funkcji sekretarza ds. liturgii, otrzymałem już zapytania, które chciałbym w okólniku pokrótce przedstawić i spróbować na nie odpowiedzieć.

- *Czy we wspomnienia Najświętszej Maryi Panny podczas laudesów i wigilii śpiewa się maryjne antyfony końcowe, czy się je już pomija?*

Pytanie to może niektórych zaskoczyć, jednak ma ono uzasadnienie w zróżnicowanych tradycjach i opiniach na ten temat. W czasach, gdy modlono się tzw. Małym Oficjum Maryjnym, pomijano antyfony końcowe, ponieważ całe *Officium Divinum* było ku czci Matki Bożej. Taka praktyka wg mojego stanu wiedzy jest stosowana w niektórych klasztorach naszego zakonu. Jak to się ma do dzisiejszej sytuacji, należałoby wyjaśnić na konkretnym przykładzie. W każdym razie w Domu Generalnym w Rzymie wrócono do codziennego śpiewania antyfon końcowych. Proponuję tutaj trzymanie się tego ostatniego rozwiązania, dopóki i w porządku rzymskim końcowa antyfony komplety pojawia się w każdym dniu roku. Także dyrektorium naszego zakonu nie widzi tutaj wyjątków. Tym samym rozwiązuje się tutaj dyskusja na temat, czy w Święta Pańskie szczególnie maryjnym Oficjum (jak 2 luty) należy śpiewać antyfony, czy nie. Oczywiście każdy klasztor może kroczyć drogą własnej tradycji.

- *W naszym klasztorze modlimy się antyfonami tylko przed psalmami. Jak to jest podczas modlitw Benedictus i Magnificat – czy antyfony są także powtarzane po ich odmówieniu?*

W naszym zakonie tradycją było śpiewanie antyfon tylko przed psalmami. Mówiło się tutaj o tzw. *antefonach*. Tradycją było też śpiewanie części antyfony przed psalmami i dopiero na końcu w całości. Obu form nie znajdziemy dziś ani w żadnym aktualnym brewiarzu, ani w rzymskiej *Liturgia Horarum*. Być może byłoby sensownie w naszym zakonie postępować wg ogólnej praktyki.

- *Czy istnieją wiążące regulacje, kiedy w czasie mszy świętej należy stać, siedzieć i klęczeć?*

Wszystko to jest uregulowane w *Institutio Generalis Missalis Romani 2002* (Porządek generalny mszału rzymskiego) w punktach 42 i 43. Należałoby przeczytać całe te punkty, ale w odpowiedzi na pytanie chciałbym posłużyć się jednym cytatem:

„Wierzący stoją od początku śpiewu na wejście albo podczas procesji kapłana do ołtarza aż do modlitwy na dany dzień, przy śpiewie 'Alleluja', przed i w trakcie głoszenia Ewangelii, podczas wyznania wiary i modlitwy powszechnej, jak i przed zaproszeniem 'Módlcie się, aby moją i waszą ofiarę przyjął Bóg, Ojciec wszechmogący' przed modlitwą nad darami aż do końca mszy, z poniższymi wyjątkami.

Wierzący siedzą podczas czytań przed Ewangelią i podczas psalmu responsoryjnego, podczas homilii, podczas przygotowania darów aż do ofiarowania, jak i po komunii świętej, kiedy należy zachować święte milczenie.

Wierni klęczą podczas konsekracji, jeśli pozwala im na to zdrowie, a mają dostatecznie dużą przestrzeń i nie przeszkadza temu większa liczba obecnych wierzących lub inne rozsądne powody nie umożliwiają klęczenia. Kto jednak nie klęczy w czasie konsekracji powinien wykonać głęboki skłon, podczas gdy kapłan przyklęka po konsekracji. [...] Tam gdzie jest tradycją, że lud pozostaje w postawie klęczącej po 'Santus' aż do końca modlitwy Eucharystycznej, a przed komunią, kiedy kapłan wymawia słowa 'Oto Baranek Boży...' (Ecce Agnus Dei), chwali się ową tradycję zachować.”

- *Czy należy po wejściu do kościoła przyklęknąć lub uczynić skłon?*

To pytanie jest powodem wielu sporów. Oba zachowania są właściwe. Punkt 274 *Institutio Generalis Missalis Romani 2002* (Porządek generalny mszału rzymskiego) mówi o tym, w sposób następujący:

„Jeżeli tabernakulum z Najświętszym Sakramentem znajduje się w prezbiterium, kapłan, diakon i służba liturgiczna przyklękają, gdy przychodzą i odchodzą od ołtarza, ale nie w trakcie Mszy świętej.”

Sensownym jest więc zachowanie w każdym klasztorze tradycji własnej. W każdym razie należałoby się postarać zastanowić nad gestami i czynnościami w trakcie liturgii, aby zrozumieć ich głębszy sens oraz by stały się one owocne dla własnej duchowości liturgicznej.

Tematy liturgiczne z życia Kościoła i zakonu

Ordo Cantus Officii – Papież Franciszek aprobował swoją pierwszą książkę liturgiczną. Chodzi o drugie wydanie *Ordo Cantus Officii*. Pierwsze wydanie ukazało się w 1983 r. za pontyfikatu Ojca Świętego Jana Pawła II, ale zostało całkowicie na nowo opracowane i poszerzone. Należałoby zauważyć z nutką ironii, że pierwsza liturgiczna księga papieża-jezuity, który nigdy nie śpiewa, dotyczy śpiewu liturgicznego. Książka ta jest ważnym krokiem, na który czekaliśmy od reformy liturgicznej. Podczas tworzenia *Liturgie Horarum* na pierwszym planie była treść, zaś w mniejszym stopniu możliwości śpiewania poszczególnych części. Tak zatem przewidziano antyfony, które nie istniały w tradycji chorału gregoriańskiego. W tworzeniu *Antyfonarzów* przejmujących porządek *Liturgia Horarum*, należało wyszukać innych antyfon lub skomponować własne. Szczególne znaczenie mają tutaj antyfony do *Magnificat* i *Benedictus* niedzieli w ciągu roku. Wszystkie wyżej wymienione książki mają różne interpretacje. *Liturgia Horarum* rozróżnia zarówno antyfony do *Magnificat* 1. i 2. nieszporów, jak i własny tekst dla antyfony do *Benedictus*, który jest dopasowany do Ewangelii roku A, B i C. *Ordo Cantus Officii 1983* rozróżnia dla 1. nieszporów jedną antyfonę wspólną dla każdego roku i dla laudesów i 2. nieszporów jest różna dla poszczególnych lat A, B i C. W *Ordo Cantus Officii 2015* znajdziemy w większości inne antyfony niż w wydaniu z 1983 r. i w *Liturgia Horarum*. Dla 1. nieszporów widzimy tutaj antyfony dopasowane do godziny czytań wigilii niedzielnych – przy czym można wybrać, pomiędzy porządkiem czytań dwuletnim lub rocznym. Pod tym aspektem nowa księga staje się bardziej powodem do zamieszania niż do uporządkowania. Mimo to w przypadku nowych świętych znajdziemy tu dobre propozycje antyfon itd. Należy też dodać, że w nowej książce nie znajdziemy żadnych nut. Jest to raczej spis, który podaje źródła, gdzie można znaleźć dane nuty. Dlatego, że wyjaśniono *editiotypica*, należałoby się konsultować przy opracowywaniu nowych brewiarzy i antyfonarzy, szczególnie, jeśli są one wydawane po łacinie.

Beatyfikacja Pio Zubii i 17 towarzyszy i towarzyszek z Zakonu Cysterskiego Ścisłej Obserwacji w dniu 3 października 2015 r. - nasza rodzina zakonna cieszy się z beatyfikacji 18 nowych błogosławionych z Hiszpanii. Wiele informacji o beatyfikacji można znaleźć w internecie:

http://www.osco.org/index.php?option=com_domain&Itemid=218&lang=eng

Tamże znajduje się formularz mszy świętej ku czci nowych błogosławionych z czytaniem i kompletnie oficjum w j. hiszpańskim do pobrania.

Ich wspomnienie przypada 4 grudnia. Modlitwa z dnia i czytanie do wigilii w języku ang., hiszpańskim, franc., włoskim i po łacinie można znaleźć na stronie:

http://www.osco.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1048:martyrs-of-viaceli_4catid=37:general-news&Itemid=77&lang=en

Było by dobrze, jeśli wspomnienie o tych męczennikach znalazło by się w niektórych klasztorach naszego zakonu w porządku celebracji.

W tym miejscu pragnę podać modlitwę we wspomnienie po łacinie:

*Deus, Pater noster,
qui beatos Pium, presbyterum,
et socios, martyres,
Matre Dei adiuvente, imitatores Christi
usque ad effusionem sanguinis effecisti,
concede, quaesumus, ut, eorum exemplo et intercessione,
fidem verbo operibusque firmiter profiteri valeamus.
Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum,
qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti, Deus,
per omnia saecula saeculorum.*

Perykopy przewidziane w owe wspomnienie to:

- *Czytanie: Ap 12, 10-12a*
- *Ps 125, 1-2ab.2cd-3.4-5.6*
- *Wers do Alleluja: J 12,25: „Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodieteam.”*
- *Ewangelia: Mt 10,28-33.*

Dyrektorium divini officii – Jak w minionych latach, tak i obecnie rozesłano do wszystkich klasztorów dyrektorium zakonne. Zawdzięczamy to opactwu Poblet. Szczególne podziękowania należą się bratu Xavierowi i o. Luisowi, którzy spełniają tę posługę pokornie i skromnie. Jestem świadomy, że dyrektorium w wielu klasztorach jest czytane tylko przez kantorów. Wielka szkoda, bo w dyrektorium wyraża się jedność liturgiczna naszego zakonu, którą powinniśmy pielęgnować. Jeżeli jakieś wspomnienia w danym klasztorze odpadły lub doszły nowe, proszę o poinformowanie o tym brata Xaviera drogą mailową: biblioteca@poblet.cat

Liturgie magistri – W *Declaratio* naszego zakonu z roku 2000 znajdziemy urząd magistra ds. liturgii. W punkcie 101 czytamy: „*Magister ds. liturgii powinien pomagać opatowi podczas przygotowania i godnego sprawowania Euchystii i innych nabożeństw.*” Sądzę, że należałoby na nowo wzbudzić ów urząd w klasztorach lub go wprowadzić. W wielu klasztorach kantor lub sam przełożony troszczy się o sprawy związane z liturgią.

To też jest słuszne. Było by jednak sensowne i konieczne, aby każdy klasztor miał jedną osobę odpowiedzialną za liturgię. Osoba ta kształciła by się odpowiednio w temacie liturgii lub dokształcała oraz była w stałym kontakcie z odpowiednimi współbraćmi. Osoby takie mogłyby w razie potrzeby sprawować urząd ceremoniarza, w szczególności w celu przygotowania liturgii większych uroczystości.

Rok Święty / Rok Miłosierdzia Bożego – Z dniem 8 grudnia 2015 r. rozpoczął się Nadzwyczajny Święty Rok, który papież Franciszek nadał rangę „Roku Miłosierdzia”. Nieprzypadkowo wybrano 50. Rocznicę zakończenia Soboru Watykańskiego II. Wiele informacji znajduje się na stronie internetowej Watykanu:

www.vatican.va lub <http://www.iubilaeummisericordiae.va>.

Z liturgicznego punktu widzenia chciałbym przypomnieć o „nowej” mszy wotywniej, która od 2002 r. znajduje się w *Missale Romanum*. Można ją znaleźć we wszystkich tłumaczeniach, które ukazały się od tamtej pory. Szczególnie w „Roku Miłosierdzia” należałoby świadomie częściej korzystać z tego formularza mszalnego. Szczególnie sensowne mogą być nabożeństwa pokutne lub szczególne okazje do sakramentu pokuty i pojednania dla konwentu lub dla przebywających w klasztorze gości. Również kapituły pokutne, które odbywają się w niektórych wspólnotach, mogłyby być owocną pomocą do przeżycia Pojednania i Miłosierdzia w poszczególnych klasztorach.

Na końcu tego listu pragnąłbym poprosić o słowa konstruktywnej krytyki, życzeń i pomysłów, które są związane z okólnikami/listami liturgicznymi lub po prostu dotyczyłyby ogólnej pracy w dziedzinie liturgii naszego zakonu. Chciałbym wszystkim współbraciom cystersom i siostrzom cysterkom życzyć Wesołych i Błogosławionych Świąt Bożego Narodzenia!

P. Coelestin Nebel O.Cist.

[Translatio: D. Robert Kaliciak, Heiligenkreuz]

Uwaga: Tłumaczenie z języka niemieckiego wykonane na prośbę ojca Celestyna i ma ułatwić polskim cystersom odbiór okólnika liturgicznego. Tłumacz zastrzega sobie możliwość wystąpienia sporej ilości błędów ortograficznych. Praca była wykonywana w krótkim czasie. Wszystkie cytaty zostały przetłumaczone samodzielnie i nie pokrywają się z zaaprobowanymi tłumaczeniami na język polski. Nie udało mi się niestety przeprowadzić fachowej korekty, za co autor chciałby przeprosić braci i ojców cystersów z Polski.